

การวิเคราะห์ความขัดแย้ง: จุดยืน จุดสนใจ ความจำเป็น ความกลัว [Position-Interest]

IPP 2

Insider Peacebuilders Platform

พื้นที่กลางสร้างสันติภาพจากคนใน

ตุลาคม
2554
ปัตตานี

หัวข้อ:	การวิเคราะห์ความขัดแย้ง: จุดยืน จุดสนใจ ความจำเป็น และความกลัว
วิทยากร:	Dr.Norbert Ropers ที่ปรึกษาอาวุโส สถานวิจัยความขัดแย้งและความหลากหลายทางวัฒนธรรมภาคใต้
เวลา:	16-17 ตุลาคม 2554
สถานที่:	มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี

เครื่องมือที่ใช้ในการค้นหาประเด็นว่าแต่ละฝ่ายขัดแย้งกันเรื่องอะไรผ่านจุดยืน ความต้องการ ความจำเป็น และความกลัวนั้น เรียกอีกอย่างหนึ่งได้ว่า “หัวหอม” (Onion) เนื่องจากมีลักษณะที่คล้ายกับการปอกหัวหอมเป็นชั้นๆ

ในการทำความเข้าใจความขัดแย้งนั้น จะต้องเริ่มต้นทำความเข้าใจว่าแต่ละฝ่ายคิดและต้องการอะไร เครื่องมือวิเคราะห์หัวหอมจะช่วยให้เราสามารถพิจารณาความต้องการของตัวแสดงแต่ละตัวได้อย่างแจ่มชัด โดยค้นหาไปยังความต้องการ 4 ระดับ ซึ่งสิ่งเหล่านี้ล้วนเป็น “ประเด็นความขัดแย้งสำหรับการพูดคุยเพื่อสันติภาพ”

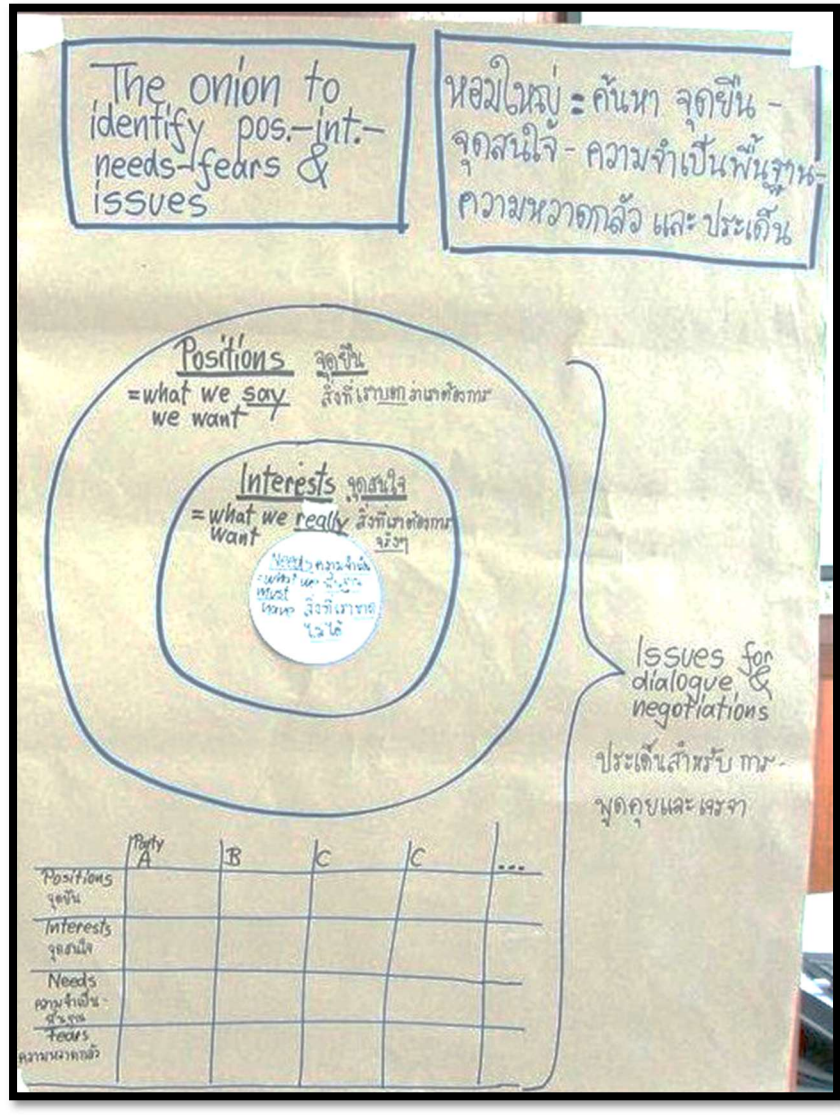
ระดับแรก - **จุดยืน (Positions)** คือ **สิ่งที่เราประกาศหรือบอกคนอื่นว่าเราต้องการ** จุดยืนเป็นสิ่งที่สามารถเปลี่ยนแปลงได้ ขึ้นอยู่กับสถานการณ์ มีทั้งที่แข็งกร้าวและประนีประนอมโอนอ่อน ยิ่งเฉพาะในสถานการณ์ความขัดแย้งที่ยืดเยื้อ แนวโน้มที่จุดยืนจะปรับตามบริบทแวดล้อมที่เปลี่ยนไปจะมีอยู่สูง

ระดับที่สอง - **จุดสนใจ (Interests)** คือ **สิ่งที่เราต้องการลึกๆ** ซึ่งอาจจะไม่จำเป็นต้องเหมือนกับจุดยืนก็ได้ ความต้องการลึกๆอาจจะรู้กันภายในแวดวงเดียวกัน ขณะที่จุดยืนอาจเป็นรับรู้รับทราบกันในวงที่กว้างกว่า

ระดับที่สาม - **ความจำเป็น (Needs)** คือ **สิ่งที่เราขาดไม่ได้** เป็นความต้องการในระดับที่ลึกกว่าจุดยืนและจุดสนใจ เพราะหากซึ่งสิ่งนี้แล้ว จะกระทบกับการดำรงอยู่ของกลุ่มตน เป็นสิ่งจำเป็นที่ถ้าขาดไปแล้วจะอยู่ไม่ได้

ระดับสุดท้าย - **ความกลัว (Fears)** คือ **สิ่งที่เรากลัวหรือหวาดกลัว** กลัวในอีกแง่ก็คือความไม่ต้องการที่จะสูญเสียสิ่งที่สำคัญสำหรับเรา ซึ่งเป็นความต้องการที่อยู่ในระดับลึกที่สุด

ความต้องการใน 4 ระดับดังที่กล่าวมานี้เป็นสิ่งที่จะทำให้เรารู้ว่าในฝ่ายหนึ่งๆ หรือกลุ่มหนึ่งๆ นั้นเคลื่อนไหวหรือต่อสู้ไปเพื่ออะไร ในอีกด้านหนึ่ง “ประเด็น” เหล่านี้จะตั้งต้นให้เราสามารถพูดคุยหรือเจรจาทางออกจากความขัดแย้งร่วมกันได้ การแจกแจงเป็น 4 ระดับยังทำให้เรามองเห็นด้วยว่าในบางระดับนั้น ตัวแสดงที่แตกต่างกันอาจมีความต้องการกันคนละเรื่อง แต่พอถึงระดับที่ลึกลงไปกว่านั้น ความต้องการหรือประเด็นที่ขัดแย้งกันอาจมีความคล้ายกันก็เป็นได้ กล่าวคือ จุดยืนของแต่ละกลุ่มอาจแตกต่างกันสุดขั้วก็จริง แต่ความต้องการลึกๆอาจใกล้เคียงกันมากก็ได้ ในแง่นี้แล้ว **การพูดคุยเพื่อสันติภาพจึงอาจต้องเริ่มต้นจากการพิจารณาถึงความกลัว ไล่ไปที่ความจำเป็นพื้นฐาน จุดสนใจ ดีกว่าที่จะเถียงกันเรื่องจุดยืนของแต่ละฝ่าย**

เครื่องมือหัวหอมเป็นตัวช่วยที่ทำให้เราสามารถวิเคราะห์ประเด็นความขัดแย้งได้ดีขึ้น ในกรณีที่ต้องนั่งลงพูดคุยหรือเจรจากับคู่ขัดแย้ง ผลของการใช้เครื่องมือนี้จะช่วยให้เราเห็นภาพบางอย่าง การถกเถียงกันในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับ “จุดยืน” นั้นดูเหมือนจะเป็นสิ่งที่เป็นไปได้ เนื่องจากแต่ละฝ่ายต่างก็ต้องถลงและย้าจุดยืนของฝ่ายตน การพูดคุยเจรจาที่จะนำไปสู่การแก้ปัญหาความขัดแย้งได้อาจต้องเริ่มต้นจากประเด็นความต้องการที่อยู่จากด้านล่างขึ้นมาข้างบน (จาก “ความกลัว” ไปสู่ “จุดยืน”)

การทำตารางความต้องการทำนองนี้จะง่ายกว่าการทำแผนที่ตัวแสดง (actors mapping) ตรงที่หากเราสามารถระบุตัวแสดงให้ชัดเจนก็จะระบุความต้องการของแต่ละกลุ่มได้ไม่ยาก อย่างไรก็ตาม ในกรณีที่ตัวแสดงบางฝ่ายไม่ได้ประกาศชื่อเรียกอย่างชัดเจน การค้นหาประเด็นความขัดแย้งก็จะจำเป็นต้องอาศัยกระบวนการพูดคุยและถกเถียงเพื่อให้ได้รับทราบถึงประเด็นเหล่านี้อย่างชัดเจนขึ้น

อีกเครื่องมือหนึ่งที่เราเรียกว่าเชื่อมโยงกับเครื่องมือหัวหอมคือ “อ่างปลา (Fishbowl)” โดยเป็นเครื่องมือที่จะช่วยให้แต่ละฝ่ายได้เรียนรู้ที่จะฟังอย่างใส่ใจและตั้งใจ (Active Listening) โดยปกติ เวลาที่คู่ขัดแย้งสองฝ่ายมาเจอกัน ก็ยากที่จะฟังกัน เพราะต่างฝ่ายต่างอยากจะพูดเรื่องของตนเอง อ่างปลาจึงเป็นเครื่องมือที่วางเงื่อนไขให้แต่ละฝ่ายได้รับฟังและพูดในมุมมองของอีกฝ่าย ซึ่งจะมีการสลับบทบาทกันระหว่างสองกลุ่ม โดยให้แต่ละฝ่ายหยิบยกประเด็นการพูดคุยในมุมมองของฝ่ายที่ตนเองสวมบทบาท

Fishbowl Exercise: กิจกรรมอ่างปลา

- ① Identify issues for a meaningful dialogue with the "other side" ① ค้นหาประเด็นสำหรับการพูดคุยกับอีกฝ่าย
- ② Majority in area plays in this exercise the People outside of the area & Minority in area and vice-versa ② คนกลุ่มใหญ่ในพื้นที่เล่นบทเป็นคนที่อยู่นอกพื้นที่ และสลับกัน

- ④ Participants in inner circle identify the issues they want to propose for dialogue with the other side ④ คนวงในระบุประเด็นที่ต้องการเจรจา/คุยกับอีกฝ่าย
- ⑤ Participants in outer circle write on cards what they learn about themselves, while only listening! ⑤ คนวงนอกนั่งฟัง และดูว่าคนวงในเล่าอะไรบ้าง และทำโน้ตของตัวเองบนบัตร (จดประเด็นสำคัญ)
- ⑥ Change of roles ⑥ สลับบทบาท
- ⑦ Feedback & reflections ⑦ ความคิดเห็นต่อกิจกรรม

สิ่งที่ทั้งสองกลุ่มต้องทำก็คือการสลับบทบาทของตนเองให้เป็นอีกฝ่ายหนึ่ง และพูดคุยในฐานะที่เป็นสมาชิกของกลุ่มอื่น โดยเข้าสู่วงคุยซึ่งจัดไว้เป็น 2 วงที่อยู่ซ้อนกัน

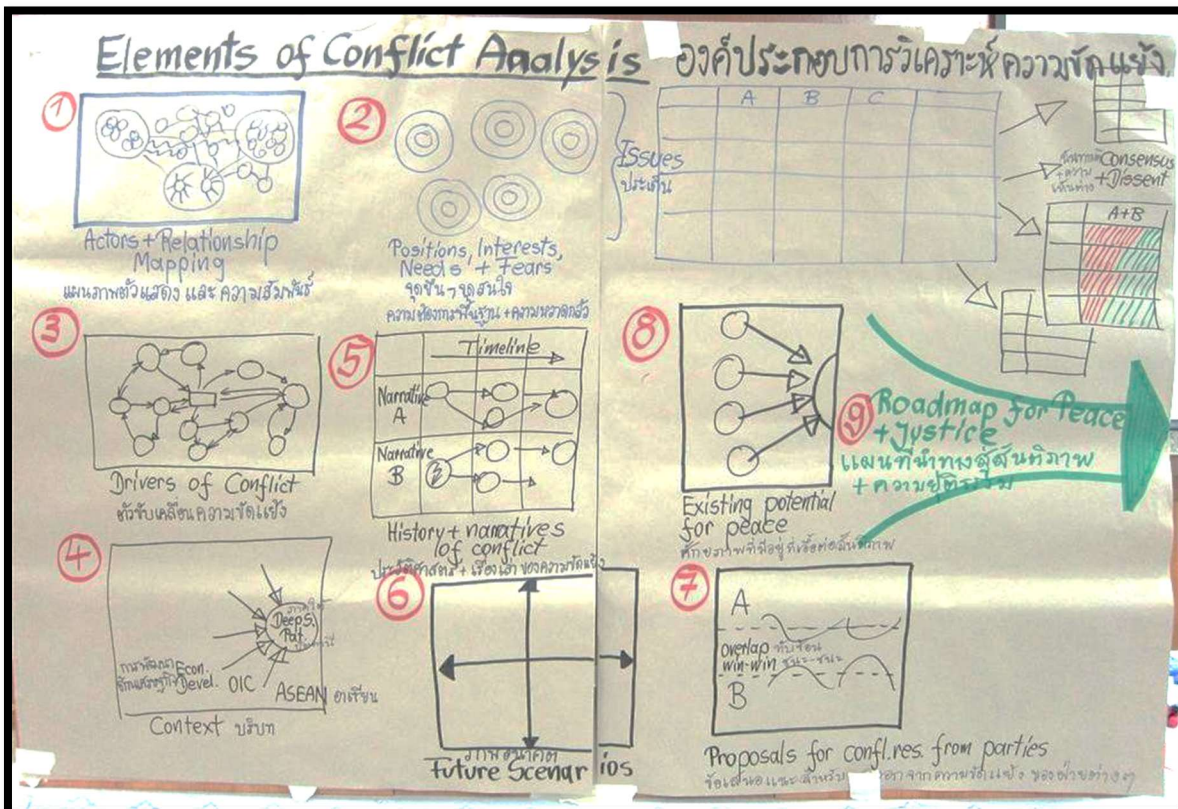
วงแรกซึ่งอยู่ข้างในจะเป็นผู้พูด อีกวงซึ่งอยู่ข้างนอกจะเป็นผู้ฟัง

ในวงในจะมีเก้าอี้ว่างอยู่ตัวหนึ่ง มีไว้สำหรับให้คนวงในเชิญคนวงนอกมาพูด หากต้องการฟังความเห็นของคนวงนอก หรือในกรณีที่ต้องการนำพาวงคุยให้เดินต่อไปได้ในกรณีที่ติดขัด รวมไปถึงในกรณีที่ผู้ฟังจากวงข้างนอกต้องการสะท้อนเรื่องราวในมุมมองของตัวเอง ซึ่งจะต้องให้คนวงในเห็นชอบให้เข้ามาพูด ทั้งนี้ จะมีผู้อำนวยความสะดวก 2 คน ที่จะนั่งอยู่ในแต่ละวง

เมื่อเริ่มต้นคุย คนวงใน (ผู้สวมบทบาทเป็นอีกกลุ่มหนึ่ง) จะเป็นผู้ไล่เรียงประเด็นที่ตนต้องการเพื่อใช้สำหรับการพูดคุยกับอีกฝ่ายหนึ่ง ในขณะที่คนวงนอกนั่งฟังเพียงอย่างเดียวและบันทึกสิ่งที่พวกเขาได้เรียนรู้เกี่ยวกับตนเองผ่านการสะท้อนจากอีกฝ่ายหนึ่ง (ซึ่งสวมบทบาทเป็นกลุ่มตน)

กระบวนการเหล่านี้มีเจตนาที่จัดวางไว้ให้เป็นกระบวนการทางวิชาการ เพื่อให้ผู้เข้าร่วมทุกท่านได้เรียนรู้ว่าเราจะเดินหน้าต่อไปอย่างไรหากจะเกิดเหตุการณ์เช่นนี้ขึ้นจริงๆ (ไม่ใช่บทบาทสมมติ) ในอีก 2-3 ปีข้างหน้า อ่างปลาจะเป็นเครื่องมือในการวิเคราะห์สำหรับการเข้าใจความขัดแย้งว่าฝ่ายต่างๆ คิดเห็นอย่างไร

ถ้าเราสามารถเห็นและคิดในมุมมองของอีกฝ่ายหนึ่งได้ โอกาสในการเกิดสันติภาพก็จะมีมากขึ้น กระบวนการนี้เป็นกิจกรรมที่ทำหาย เพราะโดยปกติ การพูดคุยในกลุ่มที่แตกต่างแบบนี้ต้องใช้เวลาในการสร้างความไว้วางใจกันก่อน จึงจะเปิดใจพูดคุยกันได้ลึกๆ จากประสบการณ์ กิจกรรมนี้เป็นสิ่งที่น่าสนใจ และคนเข้าร่วมจะได้เห็นสิ่งที่ตัวเองไม่เคยเห็น

การวิเคราะห์ความขัดแย้งด้วยเครื่องมือต่างๆที่กล่าวไปนั้น จะมุ่งไปสู่การจัดทำแผนที่เดินทาง (ROADMAP) ของกระบวนการที่จะสถาปนาสันติยุติธรรม (Just + Peace)

การวิเคราะห์ความขัดแย้งเราเพิ่งจะทำได้ 2 ครั้ง (IPP 1 และ 2) จากทั้งหมด 9 ขั้นตอน (ดูแผนภาพข้างบน) หลังจากนั้นจะเป็นการค้นหา “ปัจจัยขับเคลื่อนความขัดแย้ง” (Conflict Drivers) ในพื้นที่ เครื่องมือนี้จะทำให้เห็นพลวัตและปัจจัยต่างๆ ที่อยู่ภายในความขัดแย้ง ต่อจากนั้นจะเป็นการวิเคราะห์ “บริบทของความขัดแย้ง” (Conflict Contexts) ซึ่งบางคนได้กล่าวมาบ้างแล้วเรื่องการพัฒนาทางเศรษฐกิจ เครื่องมือถัดไปก็คือ “เรื่องเล่าและประวัติศาสตร์” (Conflict Narratives and History) ซึ่งเป็นเรื่องธรรมดาที่แต่ละฝ่ายจะมองประวัติศาสตร์กันคนละแบบ บางครั้งเราจึงเรียกประวัติศาสตร์ว่าเป็นเรื่องเล่า เครื่องมือถัดไปคือเครื่องมือการมอง “ภาพอนาคต” (Future Scenarios) ในขณะที่เครื่องมือต่อจากนั้นคือการพิจารณา “แนวทางการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งที่เป็นไปได้” (Proposals) ซึ่งจะนำไปสู่การทำงานร่วมกันต่อไป ส่วนเครื่องมือถัดมาคือการเป็นการมองหาแนวทางจากสิ่งที่เราได้เรียนรู้ร่วมกันมาและหา “ศักยภาพในการสร้างสันติภาพ” (Existing Potential for Peace) และสุดท้ายคือการค้นหา “แผนที่เดินทางสู่สันติภาพและความยุติธรรมในจังหวัดชายแดนใต้” (Roadmap)

ชุดความรู้ IPP เป็นการสรุปความรู้ในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการสันติภาพจากวิทยากรซึ่งได้รับเชิญมาแลกเปลี่ยนในเวทีเรียนรู้ (Learning Platform) อันเป็นพื้นที่กลางที่ประกอบด้วยคนในจังหวัดชายแดนภาคใต้ที่มีภูมิหลังและความคิดเห็นทางการเมืองที่แตกต่างกันหลากหลายมาร่วมพูดคุยกัน วง IPP นี้ริเริ่มขึ้นตั้งแต่ปี 2554 ด้วยความร่วมมือจากสถาบันสันติศึกษา มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตหาดใหญ่, สถาบันวิจัยความขัดแย้งและความหลากหลายทางวัฒนธรรมภาคใต้ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี, ศูนย์ข่าวสารสันติภาพ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, สถาบันสิทธิมนุษยชนและสันติศึกษา มหาวิทยาลัยมหิดล, สำนักสันติวิธีและธรรมาภิบาล สถาบันพระปกเกล้า, ศูนย์เฝ้าระวังสถานการณ์ภาคใต้, มูลนิธิเบิร์กฮอฟ, และศูนย์ความร่วมมือทรัพยากรสันติภาพ